

Cilt / Volume: 14, Sayı / Issue: 27, Sayfalar / Pages: 183-208

Araştırma Makalesi / Research Article

Received / Alınma: 05.11.2023

Accepted / Kabul: 24.12.2023

SÜREKLİ KRİZ EĞİLİMİ VE HETERODOKS MALİYE POLİTİKASININ ÖNEMİ*

Hilmiye Yasemin ÖZUĞURLU¹

Öz

Bu çalışma, ekonomik sistemin işleyiş mekanizmasının sürekli kriz üretme eğilimine dayandığını ve bu eğilime bağlı olarak heterodoks yaklaşıma dayalı maliye politikasının önemini ele almaktadır. Kapitalist sistemde kamu maliyesinin işlevleri, devletin ekonomiye müdahale araçlarının kullanım biçimi ile yakından ilişkilidir. Birbirine bağlı ekonomik ve siyasal alanların çeşitli biçim ve yöntemlerle görünürde ayrışması kapitalist sistemin temel özelliğini oluşturmaktadır. Maliye politikası devletin kamu bütçesi yoluyla ekonomik ve sosyal yapıyı yeniden düzenlemesinin önemli bir aracı olarak ekonomik ve siyasal süreçler arasındaki ilişkiyi görünür kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada maliye politikasının iktisadi gelişmenin bütün süreçleri açısından önemli bir müdahale aracı olduğu savı ileri sürülmektedir. Bu çerçevede heterodoks yaklaşımlar iktisadi, sosyal ve siyasal süreçleri tarihsel bağlamları içerisinde bir bütün olarak ele almaya ilişkin kuramsal temel oluşturmaktadır. Dolayısıyla heterodoks ve ana akım yaklaşımların, devletin işlevleri, kamu maliyesi anlayışı ve maliye politikası seçenekleri arasındaki farkları ifade edecek biçimde bir ayırma tabii tutulabileceğini önermektedir. Buradan hareketle heterodoks yaklaşıma dayalı maliye politikası seçeneklerinin derinleşerek devam etmekte olan ekonomik krize karşı bir çözüm aracı olma potansiyeli taşıdığı ve bunun gerekliliği tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Heterodoks Yaklaşım, Ana Akım Yaklaşım, Devletin Ekonomideki Rolü, Maliye Politikası.

JEL Kodları: B50, H30, E10, E60.

* Bu çalışma 01.03.2015-01.03.2016 tarihleri arasında TÜBİTAK 2219 yurt dışı doktora sonrası araştırma burs programı ile desteklenmiş olan Leeds University Business School, UK.'de gerçekleştirilen araştırmaya dayalı olarak üretilmiştir.

¹ Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İ.İ. B.F. E-posta: yaseminozugurl@mersin.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4813-1352.

Atıf/Citation

Özüğurlu, H. Y. (2024). Sürekli kriz eğilimi ve heterodoks maliye politikasının önemi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), 183-208.

PERMANENT CRISIS TENDENCY AND THE IMPORTANCE OF HETERODOX FISCAL POLICY

Abstract

This study deals with the fact that the functioning mechanism of the economic system is based on the tendency to constantly produce crises and, depending on this tendency, the importance of fiscal policy based on a heterodox approach. The functions of public finance in the capitalist system are closely related to the use of state intervention tools in the economy. The apparent separation of interconnected economic and political spheres in various forms and methods constitutes the basic feature of the capitalist system. Fiscal policy makes visible the relationship between economic and political processes as an important tool for the state to reorganize the economic and social structure through the public budget. Therefore, this study argues that fiscal policy is an important intervention tool for all processes of economic development. In this context, heterodox approaches provide the theoretical basis for considering economic, social and political processes as a whole within their historical contexts. Therefore, he suggests that heterodox and mainstream approaches can be differentiated in a way that expresses the differences between the functions of the state, the understanding of public finance and fiscal policy options. Based on this, it is argued that fiscal policy options based on a heterodox approach have the potential to be a solution tool against the deepening and ongoing economic crisis and that this is necessary.

Keywords: Heterodox Approach, Mainstream Approach, Role of the State, Fiscal Policy.

JEL Codes: B50, H30, E10, E60.

1. GİRİŞ

Ekonomik ve sosyal gelişmeleri kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde açıklama çabası, bir taraftan ekonomik ilişkiler ve bu ilişkilerin tarafları arasındaki etkileşimi farklı bakış açıları çerçevesinde değerlendirme olanağı sunmakta diğer taraftan eleştirel bir yaklaşımın geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle kuramsal yaklaşımların ekonomik ve sosyal gelişme dinamiklerini açıklama yöntemlerini ele alan çalışmalar güncel olanı anlama, yorumlama ve dönüştürmeye dayalı uygun politika seçeneklerinin geliştirilmesine katkı sağlama açısından önemli işlevler üstlenmektedir.

Her bir kuramsal yaklaşım biçiminin ekonomik ve sosyal yapının özelliklerini yansıtan temel yapıyı ve bu yapıyı oluşturan aktörler arasındaki ilişkileri açıklama biçimi farklıdır. Bu anlamda ekonomideki kaynakların dağılımı, kullanım biçimi ve bölüşüm yöntemleri söz konusu farklılıkları yansıtmaktadır. Esas olarak kaynak dağılımını, kullanımını ve bölüşüm ilişkilerini belirleyen iki temel mekanizmadan söz edilebilir. Bu mekanizmalardan biri piyasa diğeri planlama mekanizmasıdır. Piyasa mekanizması, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin bireysel fayda maksimizasyonu, kar maksimizasyonu, fiyatlar gibi piyasa göstergelerine, yani piyasada oluşan değişim ilişkilerinin belirlediği bir kaynak dağılım mekanizmasına ve özel mülkiyete dayandığı bir işleyişe sahiptir. Planlama mekanizması ise kaynakların kar, fiyatlar, efektif talep gibi piyasa kategorilerine bağlı olmaksızın toplumsal öncelikler çerçevesinde dağılımını sağlayan bir üretim ilişkisini tanımlamakta ve ağırlıklı olarak kamusal mülkiyet /

kollektif mülkiyet biçimlerine dayanmaktadır. Dolayısıyla her iki yaklaşım sosyal tedarik süreçlerinin farklı biçimleri olarak değerlendirilebilir. Belirtmek gerekir ki kapitalist ekonomik sistemin işleyişi temel olarak piyasa mekanizmasına dayanmaktadır. Bununla birlikte iki temel kaynak dağılım ve bölüşüm mekanizmasını tanımlayan piyasa ve planlama süreçlerinin kapitalist gelişme dinamikleri içerisinde birlikte kullanıldığı dönemler olmaktadır. Ancak planlama mekanizmasının kaynak dağılımı ve bölüşümü üzerindeki etkisi piyasa mekanizmasının işleyişinin önüne geçmemektedir. Dolayısıyla kaynak dağılımı ve bölüşüm ilişkileri açısından farklı etkiler ve sonuçlar doğurmakla birlikte planlama mekanizmasının kapitalist ekonomik işleyiş içerisinde kullanım amaçları, ağırlıklı olarak piyasa mekanizmasını tamamlayıcı ve/veya piyasa mekanizmasının işleyişine bağlı olarak ortaya çıkan çelişkileri azaltıcı özellikler taşımaktadır. Bu çerçevede planlama mekanizmasının kapitalist ekonomik yapı içerisinde kullanımına bağlı olarak karma ekonomik sistem adı altında tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tanımların merkezinde devletin ekonomiye müdahalesi ve piyasa dinamiklerini yönlendirmedeki etkinliği yer almaktadır. Ancak planlama mekanizmasının kullanımının kapitalist ekonomik sistemden farklı bir ekonomik sistemin varlığından çok devletin ekonomiye müdahale biçimindeki değişimi ifade ettiğini belirtmek gerekir. Bu çerçevede kapitalist ekonomik sistemin işleyişinin sürekli kriz eğilimi yarattığını belirleyen ana akım dışındaki kuramsal yaklaşımlar piyasa mekanizması dışı alternatif kaynak dağılım ve bölüşüm mekanizmalarının önemini vurgulamaktadır. Bu anlamda özellikle heterodoks yaklaşımlar açısından planlama mekanizması bölüşüm ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkan gerilimlerin azaltılması ve en önemlisi kaynakların dağılım ve kullanım biçiminin kamusallaştırılması açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla planlama mekanizmasına yönelik yapmış olduğumuz açıklamalar, heterodoks yaklaşımların birçoğunun planlamayı bir kamusallaştırma yöntemi olarak görmesi ile sınırlandırılmıştır.

Heterodoks yaklaşımların ortak özellikleri içerisinde yer alan toplumsal refah artışına yönelik politika seçenekleri geliştirme çabası karşısında, 2008 krizi ile birlikte ana akım kuramsal yaklaşımlar krizi öngörmekte, açıklamakta ve çözüm üretmekte yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlik, ekolojik krizler, gıda krizi, sağlık krizi, iklim değişikliği, enerji krizi, siyasal krizler vb. olarak sermaye birikimine içsel biçimde gelişen genelleşmiş kriz dinamiğinin farklı görünümüleri olarak devam etme eğilimi ile kendini göstermektedir. Dolayısıyla krizlerin ekonomik ve toplumsal yaşam üzerinde yarattığı tahribatı en aza indirmek üzere yeni yaklaşım biçimlerine gereksinim vardır. Bu anlamda kuramsal arayışların ve politika önerilerinin yeni adresinin heterodoks kuramsal temele dayalı maliye politikası seçenekleri

oluşturabilir. Buradan hareketle bu çalışmada alternatif bir kuramsal tartışma alanı olarak heterodoks yaklaşımın önemi, kamu maliyesi ve maliye politikası boyutu ile ele alınmaktadır. Bu yapılırken bir çeşit soyutlama olarak değerlendirilebilecek kuramsal yaklaşımların somut olarak kamu maliyesi yaklaşımı ve maliye politikası seçenekleri açısından nasıl bir çerçeve oluşturduğu tartışılmaktadır (Savran, 2013a, s.45). Özetle bu çalışma ekonomik krizin yarattığı tahribatları gidermeye dönük politikalar üretmek üzere alternatif bir kuramsal yaklaşım olarak heterodoks kamu maliyesi yaklaşımına dayalı maliye politikalarının önemini ve gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede sermaye dışı kesimlerin toplumsal üretimden aldığı payın artışına yönelik heterodoks yaklaşıma dayalı politika seçenekleri geliştirmeye yönelik akademik araştırma gündemine katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde devletin rolü, ekonomik kriz, kamu maliyesi yaklaşımı ve maliye politikası uygulamalarının kuramsal boyutu yer almaktadır. Bu çerçevede heterodoks ve ana akım yaklaşımlar arasındaki farklar ortaya konmaktadır. Takip eden bölümde bu kuramsal yaklaşımların kriz zamanlarında nasıl bir işlev üstlendiği ele alınmaktadır. Son bölümde ise heterodoks yaklaşıma dayalı kamu maliyesi ve maliye politikası seçenekleri tartışılmaktadır.

2. KURAMSAL YAKLAŞIMLARDA DEVLETİN ROLÜ İLE PARADİGMA DEĞİŞİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Kapitalist birikim süreci her zaman devletin ekonomik ve politik varlığını gerektirir. Devletin rolünün en belirgin yansıması maliye politikası uygulamalarında görülmektedir. Bu anlamda maliye politikası sadece bir makroekonomik politika aracı değil, aynı zamanda ekonomik ve politik süreçlerin kesişim ve birleşim alanı olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle ekonomi politik bir alan olarak değerlendirilebilir. Maliye politikasının bu özelliği, onu kapitalist gelişmenin her aşamasında önemli bir tartışma alanı haline getirmektedir. Bu anlamda maliye politikası araçlarının kullanımı yoluyla gerçekleşen aktarım mekanizmasının ekonomik ve toplumsal yapının ekonomik dinamiklere göre düzenlenmesi açısından reel etkilere sahip olduğunu belirtmek gerekir. Diğer bir anlatımla maliye politikası doğrudan aktarım mekanizması özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla maliye politikası araçlarının kullanımı ekonomik konjonktürün her evresinde üretim ve tüketim kararları üzerinde doğrudan yaratmış olduğu etkiye bağlı olarak kaynakların ve gelirin yeniden dağılımını belirlemektedir. Bu anlamda daraltıcı, genişletici ya da “yansız” maliye politikası uygulamaları nihai olarak gelir ve kaynak dağılımı üzerinde etkiler yaratmaktadır. Maliye politikasının her türlü kullanımında ekonomi üzerinde etkiler ortaya çıkarması kamu maliyesinin ekonomik bir alan olmasının

ötesinde sosyal ve siyasal süreçleri kapsamı ile ilgilidir. Daha açık bir ifade ile kamu maliyesi, ekonomik ilişkiler ve bu ilişkilerin tarafları ile siyasal karar alma süreci ve siyasi aktörler arasındaki ilişkileri temsil etmektedir. Bu anlamda toplumsal kategoriler arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin siyasal süreç ile bağlantıları kamu maliyesi yaklaşımını oluşturmaktadır. Buradan hareketle kamu maliyesi devlet-ekonomi ilişkisinin ve /veya devletin ekonomiye müdahalesine ilişkin yaklaşımın somutlaştığı, görünür hale geldiği bir alan olarak tanımlanabilir. Maliye politikası ise kapitalist gelişme dinamikleri doğrultusunda ve konjonktürel gerekliliklere bağlı olarak kamu maliyesi yaklaşımının bir uygulama alanını temsil etmektedir. Bu nedenle özellikle büyük ekonomik krizler sonrasında ortaya çıkan paradigmatik değişim arayışları ilk etkisini maliye politikası uygulamalarında göstermektedir. Dolayısıyla devam etmekte olan kriz koşullarında krize karşı ve emek lehine politika seçenekleri oluşturulması açısından maliye politikasının tartışılması önem taşımaktadır.

Devletin rolünün ne olduğunun belirlenmesi, kuramsal yaklaşımlar arasındaki paradigmatik farklılıkların temel unsurunu oluşturmaktadır. Maliye politikasının kullanım tercihleri açısından bakıldığında, kuramsal yaklaşımlar içerisinde, devletin rolü ve kamu maliyesi anlayışı paradigma farklarını ortaya koyan temel unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu anlamda çalışmanın amacı gereği, kuramsal yaklaşımlar devleti iktisadi ilişkileri etkileme, etkilenme, tarafsızlık ve karşılıklı etkileşim çerçevesinde konumlandırma biçimi ile birbirinden farklılaştırmaktadır. Böyle bir ayrıştırma olanağı, ekonomik ve sosyal yapıya ilişkin temel argümanları, ekonomik işleyiş mekanizmasının dayandığı temel unsurları ve ekonomik krizlerin nedenlerini açıklama biçimleri arasındaki farkları anlaşılır kılmak açısından da önem taşımaktadır. Bu çerçevede devleti ekonomik ilişkilerin dışında, bu ilişkilerden bağımsız üst yapı kurumu olarak ele alan kuramsal yaklaşımlar ile ekonomik ilişkileri etkileyen ve bu ilişkilerden etkilenen dolayısıyla iktisadi yapıdaki değişim dinamiklerine bağlı olarak işlev ve müdahale biçimi değişim gösteren yaklaşımlar ana akım, heterodoks ve ortodoks marksist yaklaşım arasındaki farkları ortaya koymak açısından belirleyici olmaktadır. Bu anlamda çalışmada ana akımı temsil eden düşünce okulları, klasik liberal yaklaşım, neoklasik yaklaşım, Avusturya ekolü ve Keynesyen yaklaşımları içermektedir. Söz konusu düşünce okullarının ana akım içerisinde ele alınmasının temel nedeni devlet-ekonomi ilişkisini açıklama biçimi konusunda ortak bir kuramsal çerçeveyi kullanmaları ile ilişkilidir. Diğer bir ifade ile devlet-ekonomi ilişkisini açıklama biçimine göre ana akım olarak kategorize ettiğimiz düşünce okulları, devleti ekonomik ilişkilerden bağımsız, tarafsız, bir üst yapı kurumu olarak ele almaktadır. Ana akım yaklaşımlar ve

heterodoks yaklaşımlara dayalı kategorileştirme birbirine alternatif ve karşıt kuramsal tartışmaları içermektedir. Ana akım yaklaşımlar ekonomik ve toplumsal yapıyı ve işleyiş mekanizmasını açıklama biçimi olarak verili ekonomik ilişkileri sorgulanmaksızın kabulüne dayalı bir yaklaşımı ifade etmektedir. Diğer bir anlatım ile kapitalist ekonomik işleyiş mekanizmasını kabul etmektedir. Ekonomik işleyiş sürecinde ortaya çıkan kriz koşullarını ekonomi dışı faktörlere dayandırmakta ve toplumsal kategoriler/sınıflar arası ilişkiler ile bağlantısını dikkate almayan bir kuramsal temel geliştirmektedir. Buna karşılık heterodoks yaklaşımlar ekonomik işleyiş mekanizmasını toplumsal kategoriler arasındaki ekonomik ilişkiler ile birlikte ele almakta ve kriz eğilimlerini iktisadi dinamiklere bağlı olarak ekonomik ilişkilerde ortaya çıkan gerilimler ile ilişkilendirmektedir. Diğer taraftan ana akım ve heterodoks yaklaşımlar arasındaki temel farklardan bir diğeri, ana akım yaklaşımlar ekonomik karar alma birimlerinin kararları üzerinde temel düzenleyici mekanizmanın fiyat mekanizması olduğu ve fayda-değer kuramı konusunda birleşmektedir. Buna karşılık heterodoks yaklaşımlar toplumsal kategoriler/sınıflararası ve kurumlar arası ilişkiler çerçevesinde karar alma süreçlerinin belirlendiğini ifade etmektedir. Bu noktada Kuşkusuz ana akım ve heterodoks yaklaşımlar arasındaki farkları salt devlet -ekonomi ilişkisi, kamu maliyesi perspektifi ve maliye politikası seçenekleri ile belirlemek yeterli olmayabilir. Ancak çalışmanın amacı ve sınırları düşünüldüğünde kamu maliyesi anlayışı ve maliye politikasının önemini saptamak açısından açıklayıcı bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Devletin rolü, kamu maliyesi anlayışı, ekonomik kriz ve maliye politikası uygulamaları arasındaki farklılıklara ilişkin kuramsal yaklaşımları tablo 1'de özetleyebiliriz.

Tabloya bakıldığında De Angelis'in vurgusunu hatırlamakta fayda vardır. De Angelis'e göre iktisat gibi bir sosyal bilimde paradigma değişimi, değişebilir bir sorun ve çözüm kümesi olarak dikkate alınan şeyin sınırlarını tanımlayan toplumsal gücün varlığını ima eder. (De Angelis, 2000, s: 3). Diğer bir ifade ile De Angelis, paradigma değişiminin, ekonomik ve sosyal süreçlerde ortaya çıkan çelişkilerin toplumsal güç ilişkileri tarafından belirlenen tanımı, içeriği ve bu çelişkileri gidermek üzere kullanılan çözüm yöntemlerindeki değişimi ifade ettiğini belirlemektedir. Bu perspektiften ele alındığında yeni klasik iktisat, yeni keynesyen iktisat, neo-keynesyen iktisat yaklaşımları neo-klasik iktisadın teorik temellerine dayanmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımlar herhangi bir paradigma değişiminin adresi olarak ifade edilemez. Buna karşılık klasik liberal yaklaşım, neoklasik yaklaşım ve keynesyen yaklaşım sadece kuramsal bir yaklaşım biçimi değil aynı zamanda toplumsal bir pratiktir.

Tablo 1. Kuramsal Yaklaşımlarda Kamu Maliyesi-Maliye Politikası ve Ekonomik Kriz Açıklamaları

	Klasik Liberal	Neo-Klasik	Avusturya Ekolü	Keynes	Heterodoks	Ortodoks Marksizm
Ekonomik ve Sosyal Yapı	Sınıf, Bireysel Özgürlükler Rasyonel Birey	Metadolojik Bireycilik, Bireysel Özgürlükler, Rasyonel Birey	Nedensel gerçekçilik, amaçlı insan eylemi tarafından yönlendirilen, karmaşık neden-sonuç ilişkiler ağı, gerçek malların üretimi, atomistik yöntem; bütün sosyal gelişim biçimleri birey davranışları ile açıklanabilir.	Devlet-piyasa iş birliği, Sosyal gruplar arası uzlaşısı	Holizm: Devlet, hane halkı, şirketler ve bankaların kaynakların ve fonların kullanımında birbirleri ile ilişkilendiği bir yapı, toplumsal kategoriler arası çelişkiler	Kapitalist yeniden üretim: değer, artı değer üretimi, Ücretli emek ve sermaye arasındaki çatışmaya dayalı ilişkiler, Kesintisiz sınıf mücadelesi
Ekonomik Mekanizma	Serbest Rekabet, Say Yasası Tam Rekabet, Görünmez el,	İdeal Durum: Tam rekabet, Gerçekleşen: Piyasa Aksaklıkları, Marjinalizm, Fayda-değer	Zaman ve belirsizlik, tüm ekonomik faaliyetler zaman içerisinde ve belirsizlik altında gerçekleşir. Mübadele ekonomik faaliyetlerin belirleyici unsurudur. Fiyat sistemi kararların zaman ve mekân koordinasyonunu sağlayan bir sinyal işlevini görür	Düzenlenmiş piyasa, efektif talebin belirleyiciliği, Sermayenin marjinal etkinliği	Sürekli üretim artışı gereksinimi ile gelir dağılımı adaletini uzlaştırmak, yatırımların önemi ve gelir dağılımı	Kapitalist sermaye birikimi, sürekliliği, artı değer üretimi, rekabet ve teknolojik yenilik zorunluluğu
Ekonomik Kriz	Otomatik Genel Denge, Kriz olasılığı yok	Otomatik genel denge, devlet müdahalesi olmaz ise kriz olasılığı yok, kriz anına özgü doğal işleyişten geçici bir sapma	Ekonomik işleyişe dışsal konjonktürel dalgalanmalar, temel sebebi para miktarındaki değişimler,	Eksik istihdam Efektif talep yetersizliği.	Dengesizlik ve sürekli kriz eğilimi, kapitalist sistemin işleyişine içsel bir kriz açıklaması eksik tüketim, orantısızlık, krizleri,	Kapitalist üretimin içsel dinamiği olarak sürekli kriz eğilimi, Kar oranlarının düşme eğilimine bağlı kriz açıklaması, kar sıkışması tartışması

Devletin Rolü	“Tarafsız devlet”	Piyasa aksaklıklarını gidermeye ve kaynak dağılımında etkinliği sağlamaya dayalı düzenlemeler, ekonomik ve sosyal ilişkilerden bağımsız	Kamusal tercih teorisi Anayasal iktisat Politik miyopluk,	Müdahale, düzenleme, üretim, yeniden dağıtım, koruma. Ekonomik ve sosyal süreçlerden bağımsız bu süreçleri etkileyebilen üst kurumsal yapı	Görelî özerk, gelir dağılımına müdahale, Kategoriler arası uyumu sağlama çabası	Devletin sınıfsal karakteri (özellikle üretim süreci ile ilgili olarak), sınıf mücadelesi alanı
	Mülkiyet Haklarının Korunması, Devlet ekonomik ve sosyal ilişkilerden bağımsız					
Kamu Maliyesi Yaklaşımı	Tarafsız Kamu Maliyesi, Denk Bütçe	Denk bütçe ilkesine dayalı kamu maliyesi yaklaşımı, Tarafsız Maliye	Kamusal aksaklıklar; rant kollama faaliyetleri nedeniyle yasal sınırlamalara tabii olması gereken kamu maliyesi alanı	Açık bütçe politikasına dayalı kamu maliyesi yaklaşımı, toplumsal kategoriler arasında uzlaşma alanı	Fonksiyonel Maliye anlayışı, Ekonomik ve sosyal hayatın bütününe kapsayacak bir kamu kesimi ve politikaları alanı, Ekonomik ve Sosyal Planlama	Ekonomik ve politik mücadelelerin kesişim ve birleşim alanı
Maliye Politikası Uygulaması	“Tarafsız devlet”	Piyasa aksaklıklarını gidermeye dayalı düzenlemeler, bu kapsayan kamu harcamaları tek oranlı vergileme	Mali kural uygulamaları	Sosyal harcamalar, Dolaysız vergiler	Kamu yatırım ve sosyal harcamalar, dolaysız vergileme, servet vergilemesi	Kapitalist yeniden üretim Koşulları çerçevesinde emek ve sermaye arasındaki siyasal mücadeleye bağlı biçimde şekillennir
	Mülkiyet Haklarının Korunmasına yönelik kamu gelirleri ve harcamaları,					

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çünkü bu yaklaşımlar kapitalist birikim sürecinin devamını sağlamak için toplumsal ve kurumsal düzenlemenin kuramsal alt yapısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumsal güç ilişkilerinin teorik dayanağı olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda Neoklasik ve Keynesyen iktisat teorileri bir paradigma değişimine ihtiyaç duyulması nedeniyle önem kazanmıştır. Nitekim bu teoriler, hiçbir zaman sınıfsal açıdan tarafsız olmamıştır ve 19 yy.’ın sonu 20 yy.’ın başından itibaren ekonomik, sosyal ve kurumsal yapıyı düzenlemenin kuramsal dayanağını oluşturmaktadır.

Bu anlamda Tablo-1’de yer alan Klasik, Neoklasik, Avusturya ekolü ve Keynesyen yaklaşımlar geliştirdikleri kuramsal çerçeve içerisinde devleti ekonomik ilişkilerin dışında bir üst yapı kurumu olarak ele almaktadır. Yani devlet, müdahale ederek veya “müdahale

etmeden” ekonomiyi düzenleyen üst siyasi otoritedir. Bu çerçevede bu yaklaşımlar tarafından devletin, ekonomik alt yapıyı belirleyen toplumsal güç ilişkilerinden bağımsız olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla kamu maliyesi ilişkiselliği tarafsızlığa işaret etmektedir. Hatta maliye politikasının kullanım biçimi olarak devletin müdahalesi klasik yaklaşım ve Avusturya ekolü tarafından ekonomik süreçler üzerinde bozucu etki yaratmaktadır. Neo-klasik yaklaşım, piyasa aksaklıkları ile devlet müdahalesinin sınırlarını belirlemektedir. Keynesyen yaklaşım ise devlet müdahalesi yoluyla ekonomik işleyişe akılcı ve uyumlu çözümler üretilebileceğini savunmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi ana akım kapsamına giren yaklaşımlar ekonomik işleyiş mekanizmasını marjinal fayda ve sermayenin marjinal verimliliği çerçevesinde fayda –değer teorisi temelinde açıklamaktadır. Böyle bir açıklama toplumsal gelişme dinamiklerini tarihsel bağlamından koparan bireysel tercihlere indirgeyen bir sonuç doğurmaktadır.

Bu çerçevede ana akım yaklaşımlar içerisinde kriz açıklamalarına yönelik iki farklı akımdan söz edilmektedir. Neoklasik yaklaşım ve Avusturya ekolü krizleri ekonomik sistemin işleyiş mekanizmasına dışsal, geçici konjoktürel dalgalanmalar olarak ifade etmektedir. Bu anlamda her iki yaklaşım da piyasaların kendi kendini düzenleme özelliğine (görünmez el) ve ekonominin tam istihdam yönelimli genel denge eğilimine sahip olduğunu belirtmektedir. Özetle bu yaklaşımlar için ekonomik kriz, normal büyüme patikasından geçici sapmaları ifade etmektedir. Hiçbir belirsizliğin olmadığı, paranın tarafsız olduğu bir ortamda piyasalar mükemmel bir denge hali içerisinde hareket etmektedir. Bu anlamda bu yaklaşımlar tarafından kabul edilen etkin piyasa hipotezi, yatırımcıların fiyat farklılıklarından yararlanarak tercihlerini değiştirebileceği dolayısıyla varlık fiyatlarının uzun süreli yükseliş veya düşüş eğilimi içerisinde olmayacağını savunmaktadır. Diğer bir ifade ile fiyat arbitrajları yoluyla fiyatlar genel düzeyi gerçek değerlerine dönecektir. Rasyonalitenin kabul edilmesi, bankaların sadece kredibilitesi yüksek kesimlere borç vermesini, borçluların da sadece ödeyebilecekleri miktarda kredi talep etmelerini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra sıkı para politikası düşük ve istikrarlı bir enflasyonun garantisi olarak görülmektedir. Sonuç olarak bu yaklaşımlarda krizler, reel ve finansal sektörlerin (ekonominin üretim ve dolaşım alanı) sistemik başarısızlığı değil, sisteme yönelik dış şokların bir sonucu olarak görülmektedir. Kriz yaratan dışsal faktörlerin en önemlisi yatırımcıların sisteme olan güvenini olumsuz yönde etkileyen yüksek kamu borçlarıdır (Goda ,2017, ss. 162-164). Bunun yanı sıra dış şoklar içerisinde doğal afetler, savaşlar, vb etkenler de sayılabilir.

Krizleri açıklamak konusunda ikinci akım Keynes'in 1930'lu yıllardaki kuramsal yaklaşımına dayanmaktadır. Keynes'in yaklaşımı diğer ana akım yaklaşımlara göre ekonomik ve sosyal yapıyı gerçekçi verilerden hareketle analiz etmektedir (Savran,2013a, ss. 28-29). Bu anlamda kriz açıklaması kapitalist ekonomik işleyişin yarattığı temel çelişkiyi ortaya koymaktadır. Keynes tarafından eksik istihdamın ekonomik işleyişin doğal bir sonucu olarak ifade edilmesi ve ekonominin nadiren tam istihdam durumunda dengeye gelebileceği vurgusu bu çelişkinin kabulü olarak değerlendirilebilir. Keynes, ekonomik krizin temel nedenini efektif talep yetersizliği ile ilişkilendirmektedir. Efektif talep unsurları olarak tüketim ve yatırım harcamaları ile ihracat üretilen mal ve hizmetlerin talebi konusunda yetersiz kaldığında maliye politikası aracılığı ile kamu harcamaları artışına dayalı ek talep yaratılması gerektiğini ileri sürmektedir. Efektif talebin belirleyici unsuru ise yatırım harcamalarıdır. Bu anlamda Keynes'in ekonomik kriz açıklamasında efektif talep yetersizliği, tüketim harcamalarındaki yetersizlik nedeniyle ortaya çıkan bir kriz eğilimini ifade etmemektedir. Keynes, iş gücü piyasasındaki katılıklara bağlı olarak emeğin marjinal getirisinden daha yüksek oranda gerçekleşen nominal ücret artışı talebinin ekonominin dengesinin bozulmasına neden olduğunu ifade etmektedir (Savran,2013a, ss.196-201). Dolayısıyla kriz eğilimlerinin işgücü maliyetlerinin sosyalizasyonunu sağlayan maliye politikası seçenekleri ile azaltılmasını önermektedir. Diğer bir ifade ile Keynes ve keynesyen ekolün büyük çoğunluğu talep yönetimine dayalı politikalar yoluyla kriz olasılığını azaltmanın mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda ekonomik kriz Keynes'te de piyasa işleyişine ilişkin sorunlardan kaynaklanır (Savran,2013b, ss. 46-51). Heterodoks ve ortodoks marksist yaklaşımlar ekonomik ve toplumsal yapı analizi, ekonomik kriz açıklamaları, devletin rolü, kamu maliyesi ve maliye politikası uygulaması ile ana akım yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Bu çerçevede daha önce de belirtildiği gibi heterodoks yaklaşımlar ana akım yaklaşımların karşıtı olarak ifade edilmektedir. Diğer taraftan heterodoks yaklaşımlar neo marksist ve post marksist gelenekleri bünyesinde barındırmakta ancak ortodoks marksist yaklaşım ile arasında benzer ve farklılaşan yönler bulunmaktadır. Bu noktada heterodoks yaklaşım içerisinde ele aldığımız neo marksist ve post marksist ekollerin ortodoks marksist yaklaşım ile ayrıştığı temel nokta; ortodoks marksist yaklaşım tarihsel materialist bir yöntem ile sınıfsal çelişkilere dayalı analizleri içermekte ve toplumsal dönüşümün temel öznesi olarak sınıf çelişkilerini ve emekçi sınıfı görmektedir buna karşın neo-marksist ve post marksist gelenekler, ortodoks marksizmin sınıf temelli analizlerinin günümüz kapitalist gelişme dinamiklerini açıklamakta yetersiz kaldığını bunun yerine kadın hareketi, ekoloji hareketi, barış hareketi gibi toplumsal hareketlerin özneleri olarak feministler, çevreciler, gençler vb toplumsal kategorilerin

toplumsal dönüşümün bileşenlerini oluşturduğunu belirlemektedir (Bilir,2022,ss.306-308). Buradan hareketle bu çalışmada heterodoks yaklaşımlar içerisinde ele aldığımız neo-marksist ve post marksist yaklaşımlardan farklı ekonomik ve toplumsal yapı işleyişine dayalı bir analitik çerçeveyi içerdiğini vurgulamak amacı ile Marx'ın görüşlerini izleyen marksist ekol “ortodoks marksist” yaklaşım olarak kategorize edilmiştir. Bu anlamda Tablo-1’de yapılan kategorileştirme çerçevesinde heterodoks ve ortodoks marksist yaklaşımların ortak ve farklı yönlerinin belirlenmesi, heterodoks yaklaşımın günümüz ekonomik, siyasal, ekolojik, vb çoklu krizleri karşısında paradigma değişiminin zorunlu adresi olma potansiyelini tartışmak açısından önem taşımaktadır.

2.1. Heterodoks ve Ortodoks Marksist Yaklaşımın Benzerlikleri ve Ayrışan Yönleri

Tablo -1’de ifade edilen heterodoks ve ortodoks marksist düşünce okullarını ana akım kuramlardan ayıran ortak nokta, kapitalist ekonomik işleyişin çelişkilerini ele alan eleştirel bir yaklaşım geliştirmeleridir. Her iki düşünce okulu da kapitalist ekonominin güç ilişkilerine dayalı, eşitsizlik üreten, sürekli kriz eğilimine yol açan bir işleyiş mekanizmasına sahip olduğu konusunda hemfikirdir. Her iki yaklaşım da kendilerini politik ekonomi ve onun eleştirisine yönelik bir araştırma yöntemi içerisinde konumlandırmaktadır. Bu çerçevede ekonomide dengesizlik temel var oluş durumudur. Ekonomik ilişkilerin tarihsel analizine yönelik ortak bir zemin söz konusudur. Dolayısıyla aksine iddiaların varlığına rağmen ana akım iktisadın değer yüklü ve politik içeriği karşısında heterodoks ve ortodoks marksist yaklaşımın ana akımın söz konusu özelliğini deşifre etme, eleştirme ve dönüştürme çabası da bir okadar değer yüklü ve politik bir tutumu içermektedir. Bu anlamda ekonominin değerlerden bağımsız bir bilim olduğu iddialarına önemli bir karşı duruşu temsil etmektedir. Özetle her iki yaklaşım için de ekonomik gelişmeler her koşulda politik bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle ana akıma meydan okuma biçimi ekonomik modeller geliştirmenin ötesinde siyasal bir süreci içermesi gerekmektedir (Stilwell, 2016, s. 4). Bu çerçevede gerek heterodoks yaklaşım gerekse ortodoks marksist yaklaşım devleti ekonomik ilişkilerin içerisinde ekonomik ilişkileri etkileyen ve etkilenen bir bileşen bir özne olarak ele almaktadır. Paylaştıkları bu ortak yan, ekonomik ve siyasal alanların iç içe geçmişliğini belirlemektedir.

Bu noktada heterodoks ve ortodoks marksist yaklaşımları ayıran temel unsurları belirlemek Tablo-1’de yer alan kategorileştirme çabasını açıklamak açısından önem taşımaktadır. İlk olarak iki yaklaşımın devletin rolü konusunda birbirinden ayrıştığını belirtmek gerekir. Ortodoks marksist yaklaşım devletin rolünü sınıf mücadelesi alanı olarak tanımlarken heterodoks yaklaşımlarda devlet görece özerk bir yapı olarak konumlanmaktadır. Dolayısıyla

heterodoks yaklaşımlar devletin emeğin toplam üretim içindeki payını artırma rolünü tanımlamaktadır. Marksist yaklaşım, sınıf mücadelesinin yükselmediği ve sermaye birikim sürecini tehdit etmediği sürece devletin rolünün sermayenin lehine olduğunu vurgular. Heterodoks yaklaşımlar ekonomik ve toplumsal ilişkileri toplumsal kategoriler üzerinden ayırma tabi tutmaktadır. Buna karşılık ortodoks marksist yaklaşım ücretli emek ve sermaye arasında belirgin bir sınıfsal ayrımı kullanmaktadır.

Ortodoks marksist ve heterodoks yaklaşımlar arasındaki bir diğer önemli fark değer teorisinde ortaya çıkmaktadır. Heterodoks değer teorisi, sosyal tedarik sürecinin maddi temelinin egemen sınıf ve siyasi seçkinler tarafından belirlendiğini ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile toplam toplumsal artığın bileşimi ve miktarı egemen sınıf tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla egemen sınıf ekonomi ve toplum üzerinde hakim etkiye sahiptir. Bu anlamda sermaye grupları ticari girişim aracılığıyla işletme fiyatlarını, kar marjlarını ve ücretleri belirlerken, devlet ücretlerin belirlenmesinde, istihdam süreçlerinde etkin rol oynamaktadır. Bu anlamda siyasal karar alma sürecinde yer alan aktörler piyasa dışı kararlar yoluyla sosyal tedarik sürecine yönelik genel erişim ve sosyal hizmetlere farklı miktar ve bileşimde erişim olanaklarını oluşturmaktadır. Ana akım yaklaşımın kıt kaynaklar ve sonsuz ihtiyaçlar tezinin aksine heterodoks yaklaşımda toplumsal artık sınırlı değildir ve tüketim mallarının haneler arasındaki dağılımı, teknik olarak onların üretkenliği veya ürettikleri malın piyasa değeri tarafından belirlenmemektedir. Toplumsal artığın yaratılması ve dağıtımını yönetici sınıfın dayandığı toplumsal ilişkiler aracılığı ile gerçekleştirilir. Ana akımın bireycilik yaklaşımı ise bu ilişkileri gizleyen bir özellik taşımaktadır (Lee,2011, ss.48-50). Bu nedenle heterodoks yaklaşımın toplumsal artığın üretimi ve dağılımı konusundaki bu saptaması bireyciliğe dayalı subjektif değer teorisine bir eleştiri niteliğini taşımaktadır. Aynı zamanda toplumsal artığın, toplam toplumsal ürünün, fiyatların ve kâr artışlarının belirlenmesinde kurum ve yapılara yapmış olduğu vurgu nedeniyle Marksist değer teorilerinden de farklıdır (Lee,2011,s.50). Ortodoks marksist değer teorisi, artı değerın sermaye tarafından el konulmasına dayanmaktadır. Kapitalist işleyişin temel özelliği kâr amaçlı bir üretim sistemi olmasıdır ve kârlar, değerın ve artı değerın ortaya çıktığı emek gücünün sömürülmesine dayalı olarak gerçekleşir. Kâr, kapitalist bir ekonomide yatırımın ve üretimin itici gücüdür ve dolayısıyla kârlılık eğilimindeki düşme ve sermayenin kârlılığında azalma ekonomik krizlerin nedenidir (Roberts, 2019). Özetle heterodoks yaklaşımın değer teorisi toplumsal artığın üretilmesi ve dağıtımına ilişkin toplumsal kategoriler ve siyasal süreçler arasındaki ilişkilere dayanmaktadır.

Buna karşılık ortodoks marksist yaklaşım artı değer teorisi ile tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan emek ve sermaye arasındaki sınıfsal gerilimleri ortaya koymaktadır.

Krizleri açıklama biçimi konusunda ortodoks marksist ve heterodoks yaklaşımlar birbirinden ayrılmaktadır. Bu anlamda heterodoks yaklaşımların kriz açıklamaları ağırlıklı olarak eksik tüketim krizine dayanmaktadır. Birbirinden farklı açıklamaları içermekle birlikte eksik tüketime dayalı kriz açıklamaları tüketim harcamalarında ortaya çıkan azalmanın ekonomik krize neden olduğunu belirlemektedir. Eksik tüketim işçilerin tükettiğinden daha fazla üretmesinin bir sonucudur. Diğer bir ifade ile kapitalist üretim süreci rekabet koşullarına bağlı olarak teknolojik yeniliklere duyduğu ihtiyaç bağlamında toplam talebin toplam arzın gerisinde kalmasına neden olmaktadır. Kapitalist üretim sürecinin sermaye birikiminin devamını sağlamaya dayalı işleyiş biçimi bir taraftan teknolojik gelişmelere bağlı olarak toplam üretim içerisinde sabit sermayenin payını arttırmakta diğer taraftan karlılık düzeyini artırma ihtiyacı nedeniyle en önemli maliyet unsuru olarak görülen ücret düzeyinin sürekli düşük kalmasına neden olmaktadır. Bu sürecin doğal sonucu olarak toplam talep toplam arz düzeyinin sürekli gerisinde kalmaktadır. Dolayısıyla eksik tüketim krizi aynı zamanda aşırı üretime neden olmaktadır. Aşırı üretim ile birlikte eksik istihdam sonucu ortaya çıkmaktadır (Clarke,2009, ss:167-173). Bu çerçevede “eksik tüketim” heterodoks yaklaşım açısından krizin nedenini oluşturmakta buna karşılık “eksik istihdam” eksik tüketim krizine bağlı olarak gerçekleşen sonucu ifade etmektedir. Bu anlamda eksik tüketim eğilimi bir süreklilik göstermektedir. Eksik tüketim krizlerinin etkisini azaltmanın yolu ek talep yaratmaktır. Ek talep, düzenleme ekolü tarafından önerilen refah devleti uygulamaları, Rosa Luxemburg’un emperyalizm açıklamalarına bağlı olarak dış ülkelerden, tekelci kapitalizm ve tekelci devlet kapitalizmi okullarında kamu harcamaları yoluyla sağlanmaktadır (Savran,2013a, ss.188-191). Ortodoks marksizm ekonomik krizi kar oranlarının düşme eğilimi ile açıklamaktadır. Kar oranlarının düşme eğilimi bir yasa olarak tanımlanmaktadır. Buna göre yasa, kar oranlarının sermayenin organik bileşimindeki artışa bağlı olarak giderek düşme eğilimi içerisine girmesini ifade etmektedir. Yasa, rekabete ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak üretim sürecinde işgücünün giderek daha az kullanımı ve artı değer oranında azalış eğilimi nedeniyle kar oranlarının eğilimsel olarak düşüşünü ifade etmektedir. Kar oranlarının düşme eğiliminin bir yasa olarak tanımlanmasının nedeni düşüş eğilimini yavaşlatan karşı eğilimleri içermesinden kaynaklanmaktadır (Savran,2013a, ss.70-71).

Özetle Tablo-1’de sınıflandırılan kuramsal yaklaşımlar arasında kapitalist işleyiş mekanizmasının yarattığı çelişkileri eleştirel bir çerçevede ele alan heterodoks ve ortodoks

marksist yaklaşımların ortak paydalarının yanı sıra ekonomik ve toplumsal ilişkileri ele alış biçimi bakımından farklılıklar içerdiğini belirtmek gerekir. Bu farklar her iki yaklaşımın kamu maliyesi yaklaşımını ve maliye politikası araçlarının kullanımını belirlemektedir. Bu anlamda heterodoks yaklaşımların ekonomik ve siyasal alanın iç içeliğine dayalı açıklamaları genel çerçevesi ile kamu maliyesinin ilişkiselliğini ortaya koymaktadır. Buna göre heterodoks yaklaşımlar için kamu maliyesi, toplumsal kategorilerin kendilerini temsil eden kurum ve yapılar ile siyasal aktörler arasındaki ilişkiler tarafından biçimlendirilmektedir. Buna karşılık ortodoks marksist düşüncede kamu maliyesi yaklaşımı, sınıf mücadelesi tarafından belirlenen bir alan olarak ifade edilebilir. Diğer bir anlatımla ücretli emek ve sermaye arasındaki mücadele ile sermaye içi grupların arasındaki gerilimler kamu maliyesi yaklaşımını ve maliye politikası uygulamalarını belirlemektedir.

Buradan hareketle çalışmanın amacı doğrultusunda heterodoks yaklaşıma dayalı bir kamu maliyesi anlayışı ve maliye politikası araçlarının neler olabileceğini belirlemek yaklaşımın ana hatlarını belirginleştirmeyi gerekli kılmaktadır. İzleyen alt başlık heterodoks yaklaşımın temel özelliklerini ele almaktadır.

2.2. Heterodoks Yaklaşımın Ana Hatları

Heterodoks yaklaşım, klasik politik ekonomi veya neoklasik iktisat gibi, sosyal tedarik sürecini açıklamayı amaçlayan belirli bir grup çağdaş teoriyi ve bu teorilere dayanan ekonomik politika önerilerini ifade eden iktisadi düşünce okulu olarak tanımlanabilir. Heterodoks yaklaşımın entelektüel kökleri, Post Keynesyen-Sraffacı, Neo-marksist-radikal, kurumsal-evrimci, sosyal, feminist ve ekolojik iktisadın heterodoks geleneklerine dayanmaktadır. Bütün bu yaklaşımlar ulusların zenginliğine, birikime, adalete ve toplumsal ilişkilere vurgu yapmaktadır Dolayısıyla bilimsel bir araştırma alanı olarak heterodoks yaklaşım, toplumun yinelenen ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal refah düzeyini artırma amacıyla ihtiyaç duyulan mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtım mekanizmalarını tarihsel gelişim dinamikleri içerisinde ele almaktadır. Diğer bir ifade ile heterodoks yaklaşım sosyal tedarik süreçlerinin tarihsel bir analizini içermektedir. Bu anlamda heterodoks bir açıklama, kültürel bir bağlama yerleştirilmiş insan eylemliliğini ve tarihsel süreç içindeki kaynakları, tüketim kalıplarını, üretimi ve yeniden üretimi, sosyal tedarikle ilişkili olan piyasanın, devletin ve piyasa dışı/devlet dışı faaliyetlerin anlamını (veya ideolojisini) etkileyen sosyal süreçleri içerir. Bu anlamda heterodoks yaklaşımların sosyal tedarik sisteminin kaynak dağılımı ve bölüşüm sorunlarına ilişkin yaklaşımı, karşılıklı bağımlılıkların var olduğu toplumsal bşglama dayanmaktadır. Diğer bir ifade ile kaynak dağılımı ve bölüşüm bireysel

karar alma mekanizması ile açıklanmamaktadır. Esas olarak güç ilişkileri tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle tedarik süreçlerinin bir bölümü piyasa mekanizması aracılığı ile gerçekleştirilmiş dahi olsa sosyal tedarik sistemi piyasaların dışında bir toplumsal ilişki bütününe ifade etmektedir. Dolayısıyla heterodoks yaklaşımın kapitalist ekonomi bağlamında sosyal tedarikin tarihsel sürecinin teorik bir açıklamasını oluşturduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede heterodoks yaklaşım kaynakların yapısı ve kullanımı, sosyal ihtiyaçların belirlenmesi ve değişimi, üretim yapısı ile ticari işletmeler, aile, devlet, ekolojik çevre ve toplumun yeniden üretimi de dahil olmak üzere sosyal tedarik sürecinin parçası olan bütün bileşenlerin arasındaki ilişkilerin açıklamasını ve dönüştürülmesini içermektedir (Lee,2012,ss.339-340). Bu anlamda heterodoks yaklaşıma dayalı kuramsal çerçevenin temel unsurunu oluşturan sosyal tedarik süreci, ekonominin nasıl organize edildiği ve yeniden üretildiği konusunda sosyal ve tarihsel bir açıklamayı ifade etmektedir. Dolayısıyla sosyal tedarik süreci, insanla doğa, sosyal sınıflar ile sosyal yapılar arasındaki etkileşim ve mücadelenin bir sonucu olarak toplumun maddi temelini açıklamaya yönelik gelenekler içerisinde yer alır (Jo & Todorova, 2017, ss. 35-36)

Heterodoks yaklaşımlar etik değerler ve sosyal felsefe konularını ve insan varlığının tarihsel yönlerini içerdiğinden, insan onurunu geliştirmeye yönelik ekonomi politikası önerilerinde bulunmanın önemine işaret etmektedir. Toplumun tüm üyeleri ve özellikle dezavantajlı gruplar için sosyal konumlarını iyileştirmeye, toplumsal üretimden aldıkları payı arttırmaya yönelik politika seçenekleri heterodoks yaklaşıma dayalı ekonomi politikalarının temel amacını oluşturmaktadır. Bu anlamda ekonomi politikası önerileri sınıf ve hiyerarşik tahakküm, eşitsizlikler, sosyo-ekonomik hoşnutsuzluk ve çatışmayı içeren ekonominin işleyiş mekanizmasına dair tarihsel ve kuramsal dayanaklara bağlı olarak geliştirilmektedir. Teori ve politika arasındaki ayrım, ana akım ekonomide bulunan pozitif-normatif ayırımdan farklı olarak, sosyal tedarik sürecinin gerçekte nasıl işlediğinin bir açıklamasını ifade etmektedir. Bu anlamda heterodoks politika, belirli bir tarihsel süreç içerisinde olumlu sonuca ulaşmak için gerçek süreci değiştirmeyi amaçlamaktadır (Lee,2012, s.340).

Heterodoks yaklaşımlarda post marksist, post keynesyen, kalekçi, yapısalcı, düzenleme ekolü, kurumsalcı yaklaşım, birikimin sosyal yapıları gibi farklı düşünce akımları heterodoks makroekonomi teorisinin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Goldstein & Hillard, 2009, s. 7). Heterodoks makroekonominin ortak özellikleri Sawyer (2009 a) tarafından açıklanmıştır. Buna göre Sawyer, iktisadi faaliyetlerin belirleyici unsurunun talep düzeyi olduğunu ifade etmektedir. Toplam talebin en önemli unsuru yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamalarının

önemi kapasite kullanım düzeyindeki değişim yoluyla bir çeşit hızlandıran işlevi görmesidir. Para ve finansal araçların ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi güçlüdür. Heterodoks yaklaşım makroekonomik analizde fonksiyonel gelir dağılımını kullanmaktadır. Özellikle Kaldor ve Kalecki ücret ve karlar arasındaki gelir dağılımının önemine işaret etmektedir. Kalecki ücret ve karlar arasındaki dağılımın tekelleşme düzeyi tarafından belirlendiğini ve karların payını belirleyen temel unsurun da sermaye kesiminin harcama kararı olduğunu ifade etmektedir. (Sawyer, 2009, s.26-27).

Özetle heterodoks yaklaşımlar fonksiyonel gelir dağılımı analizini kullanarak toplam talep konusunda yatırım harcamalarının belirleyici olduğunu ve yatırımların da sermaye kesiminin harcama kararları tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır. Heterodoks maliye politikası seçenekleri önerisi esas olarak Abba Lerner (Lerner, 1943) ve Kalecki'nin (1944) çalışmaları tarafından geliştirilen fonksiyonel maliye yaklaşımlarına dayanmaktadır. Kamu maliyesi ve maliye politikası uygulamasının bir başka yönü ise Goldscheid (1958) tarafından geliştirilmiş olup, daha Marksist geleneğe dayalı alternatif bir yaklaşım olarak kamu maliyesinin sosyolojik yönünü içermektedir. Heterodoks yaklaşım içerisinde özellikle Keynesyen/Kaleckçi ve Post Keynesyen yaklaşımlar temel alınarak maliye politikasının önemi tartışılmaktadır. Heterodoks yaklaşıma dayalı maliye politikasının önemine en büyük katkıyı Sawyer (2009b, 2010, 2012), Arestis (2011, 2012, 2012b), Arestis ve Sawyer (2003, 2006, 2010), Fontana (2009) yapmıştır. Maliye politikasının önemine ilişkin bu temel çalışmaların yanı sıra Moudud (2010), Moudud ve Hernandez (2014) gibi kamu yatırımlarının kapitalist kalkınmadaki önemine işaret eden çalışmalar maliye politikasının etkisini değerlendirmektedir. Tcherneva (2011, 2014) da maliye politikasının önemini ele almış ve özellikle kriz zamanlarında aşağıdan yukarıya aktarıma yönelik maliye politikası önerisi geliştirmiştir. Bu çerçevede aşağıdan yukarı aktarıma dayalı maliye politikası gelir düzeyi düşük grupların toplumsal üretimden aldıkları payı arttırmayı hedeflemektedir. Bu hedefi gerçekleştirecek biçimde yatırımların sosyalizasyonu, istihdam artışı sağlayan konjonktür karşıtı bir politika önerisi temel politika seçenekleri arasında yer almaktadır. Aşağıdan yukarı aktarıma dayalı maliye politikası hükümetlerin uzun dönemli istihdamı garanti altına aldığı bir program önerisidir. Böylece gelir dağılımının iyileştirilmesi ve sürdürülebilir büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (Tcherneva,2014, ss.57-58).

Heterodoks yaklaşımların kendi aralarında farklılıkları olsa da özellikle maliye politikasını temel seçenek olarak görmeleri ve bu doğrultuda sermaye dışı kesimlerin ve dezavantajlı

toplumsal kategorilerin toplumsal üretimden aldıkları payı arttırmaya yönelik kaynak dağılım mekanizması ve bölüşümüne yönelik politika seçeneklerini geliştirmek konusunda ortak noktaları bulunmaktadır. Bu ortak noktaların temelini eksik tüketime dayalı ekonomik kriz açıklamaları oluşturmaktadır. Dolayısıyla devletin ekonomiye müdahale alanının son derece geniş olması gerektiği belirtilmektedir. Heterodoks yaklaşımların makro politikalarındaki ortak temaları, efektif talep ilkesi, belirsizliğin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi, yatırımların önemi, finansal ve reel sektörün birlikteliği, paranın içselliği, sınıfsal çatışmalar ve gelir dağılımı sorunları, tekelleşme eğilimi ve sürekli kriz eğilimi şekilde özetlenebilir. Bunun yanı sıra heterodoks yaklaşımlar toplumsal gelişme dinamiklerini bütüncül bir çerçevede ele almaktadır. Bu anlamda hane halkı, devlet, şirketler ve bankalar kaynakların kullanımını konusunda birbirleri ile ilişki içerisinde (Sawyer, 2009, ss.25-33 & Lavoie, 2009, ss. 2-12). İzleyen bölüm, kısaca dünya ekonomisinde yaşanan iki büyük kriz sonrasında uygulanan politikaların kuramsal yaklaşımlar ile ilişkisini kurmaktadır. Böylece soyutlamayı içeren kuramsal yaklaşımların somut politikalar düzeyinde değerlendirilmek mümkün olmaktadır.

3. KRİZ DÖNEMLERİNDE KURAMSAL YAKLAŞIMLARIN İŞLEVİ

Kriz dönemlerinde kullanılan politika seçenekleri ekonomik ve toplumsal yapının yeniden düzenlenmesine yönelik girişimleri beraberinde getirmektedir. Nitekim 1929 ve 1973 Petrol krizlerinden sonra ve nihayet 2008 büyük bunalımı sonrasında yaşananlar bu düzenlemelerin en tipik örnekleridir. Devletin rolüne ilişkin tartışmalar ve maliye politikası uygulamasında en önemli dönüşüm bu krizlerden sonra yaşanmıştır. 1929 kriziyle birlikte serbest ticaret ilkelerine dayalı sermaye birikimi sürecinin sonuna gelinmiştir. Klasik ve neoklasik yaklaşımların benimsediği otomatik denge yaklaşımının geçerliliği sona ermiştir. 1929 yılında yaşanan kriz koşulları ve şiddetli işsizlik, Sovyetler Birliği hariç neredeyse bütün ülkelerde etkisini göstermiştir. Büyük depresyonun etkileri genişletici maliye politikaları yoluyla giderilmeye çalışılmıştır. 1929 bunalımı sonrasında 1933-1938 yılları arasında ABD başkanı Franklin D. Roosevelt'in uygulamaya koyduğu yeni mutabakat (new deal), devletin her alanda gerçekleştirdiği genişletici politikalar yoluyla ekonomiye müdahalesinin örneğini oluşturmaktadır. Bu anlamda, alınan önlemler Keynesyen politikaların uygulanmasına yol açmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası hızlı sermaye birikimi döneminin temel özellikleri şu şekilde özetlenebilir. Savaş sonrası dönemde Avrupa'nın yeniden inşası, teknolojik ilerleme, bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerin yeniden yapılandırılması, Sovyet bloğunun kısa sürede kurulması ve batı kapitalizminin olası sosyalizm tehdidine yönelik önlem alma ihtiyacı, yeni

uluslararası ödeme sistemi, uluslararası ticaretin genişlemesi, refah devletinin gelişimi (Brenner vd, 2011). Bütün bu gelişmeler devlet müdahalesinin artışıyla beraberinde getirmiştir.

Savaş sonrası dönemden başlayarak 1970'li yıllara kadar uzanan süreç içerisinde devletin rolü ve maliye politikasının özellikleri şu şekilde özetlenebilir. Düzenleme, koruma ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri yoluyla üretim alanında devletin rolünün güçlenmesi dönemin sermaye birikimi koşulları ile uyumlu özellikler taşımaktadır. Bu çerçevede kamu yatırım harcamaları sermaye birikimine doğrudan katkı sağlayacak şekilde arttırılmıştır. Sosyal harcamaların bütçe içerisindeki payı arttırılmış. Böylece emek verimliliğinin artışı ve emek maliyetlerinin toplumsallaştırılması sağlanmıştır. Vergi yapıları, dönemin özelliklerine göre, sınıflar arası anlaşma gereği, doğrudan vergilendirmeye ve artan oranlı tarifeye dayanmaktadır. Açık bütçe politikası ve ihtiyari maliye politikası bu dönemde kamu maliyesi ve maliye politikası yaklaşımını temsil etmektedir.

Özetle 1929'dan 1970'lere kadar olan dönem kapitalist birikimin genişleme aşaması olarak tanımlanabilir. Bu dönemde verimlilik artışı reel ücret artışlarıyla birlikte gerçekleşmiş ve kâr oranları nispeten yüksek kalmıştır. Bu dönemde devletin rolü ve maliye politikası uygulaması sermaye birikiminin ihtiyaçlarına cevap vermiştir. (Roberts, 2012).

1970'lerde başlayan kriz, 20. yüzyılda kapitalist birikimin ikinci büyük krizi olarak nitelendirilmektedir. Krizin nedenleri konusunda çeşitli açıklamalar yapılabilir. Rekabet baskısı ve tekelci eğilimlerin artması, üretken ve ticari sermayenin uluslararasılaşması, refah devleti politikalarının iş gücü maliyetlerini arttırması, sendikal faaliyetlerin artışı nedeniyle işsizlik oranlarının düşmesi, refah devleti uygulamalarına ve sendikaların gücüne bağlı olarak yüksek reel ücretlerin korunması bu nedenler arasında sayılabilir (Brenner, vd, 2011). Tüm bu faktörler, genişleme döneminin yarattığı aşırı birikim sürecine bağlı olarak kâr oranlarının düşmesine neden olmuştur. Kâr oranlarının daha fazla düşmesini önlemek amacıyla 1980'li yıllardan itibaren neoklasik iktisat teorisini temel alan neoliberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Nasıl ki, 1929 bunalımı sonrasında serbest ticarete dayalı sermaye birikimi süreci yerini devlet müdahalesine dayalı keynesyen yaklaşıma bırakmış, ekonomik ve toplumsal yapı bu görüş etrafında yeniden organize edilmiş ise 1980'li yıllardan itibaren neoliberal politikalarda ekonomik ve toplumsal yapıyı sermaye birikiminin gereklerine uygun olarak yeniden organize etmiştir. Dolayısıyla her iki dönemde gerçekleşen köklü dönüşümleri toplumsal güç ilişkilerinin belirlediği bir paradigma değişimi olarak tanımlayabiliriz. 1980 sonrası dönemin temel özellikleri, devletin rolünü azaltmaya yönelik politika seçeneklerinin tutarlı biçimde uygulanmasına odaklanmıştır. Tartışmalar, 1980'li yıllardan itibaren “daha

etkin bir kamu sektörü” ve “bütçe disiplini” sağlamayı amaçlayan bir kamu maliyesi ve maliye politikası anlayışına yönelmiştir. Bu dönemin ekonomi politikaları açısından temel yönelimi, mal ve hizmet piyasalarının serbestleştirilmesi, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi, kuralsızlaştırmalar ve özelleştirme uygulamaları olarak özetlenebilir.

Kamu maliyesi bağlamında 1980 sonrası dönem, ekonomiye devlet müdahalelerinin “en aza indirilmesine” yönelik tedbirleri içermektedir. Maliye politikası araçları bu amacı gerçekleştirecek şekilde düzenlenmiştir. Özellikle dönemin maliye politikası hedefleri sermaye geliri üzerindeki doğrudan vergi yükünün azaltılması, kamu harcamalarının kısıtlanması, bütçe açığının azaltılması ve kamu borçlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması olarak özetlenebilir.

1980 sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelerde yapısal uyum programlarının bir aracı olarak kullanılan daraltıcı maliye politikaları, 2008 ekonomik krizi ile birlikte gelişmiş ülkelerde mali kemer sıkma programları adı altında uygulanmaya başlanmıştır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bu programlar eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler de dahil olmak üzere kamu hizmetlerinin özelleştirilmesine yol açmış, işsizlik oranlarında artış, ve reel ücret seviyesinin azalması sonucunda emeğin denetim altına alınmasının araçlarını oluşturmuştur (Bougrine, 2012).

Sonuç olarak 1980 sonrası dönemde uygulanan ekonomi politikaları hanelerin, şirketlerin ve devletin finansallaşmasına neden olmuştur (Radice, 2011). Borçluluğun artmasıyla hane halkının finansallaşması, reel sektör şirketlerinin kendi faaliyet alanları dışında gelir elde etmeye yönelmesi, vergilerin düşürülmesinin ardından kamu harcamalarının kamu sektörü tarafından borçlanma yoluyla finanse edilmesi, finansallaşmanın kapsamının genişlemesine ve üretim alanıyla ilişkisinin kopmasına yol açmaktadır (Bougrine, 2012). Sermayenin kârlılığının yüksek olduğu 1950’li ve 1960’lı yıllardan farklı olarak karlılık oranlarında 1980’lerde ortaya çıkan düşme eğilimi sermaye gelirleri üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi, finans sektörünün düzenleme dışı bırakılması, sendikal kısıtlamalar ve özelleştirmeler gibi karlılığı arttırmaya dayalı önlemler Keynesyen müdahaleci yaklaşıma yönelik bir karşı devrim olarak ifade edilmektedir (Carchedi, 2012). Bunun yanı sıra kamu hizmetlerinin taşeronlaştırılması yoluyla ulusal ve uluslararası hizmet şirketlerinin faaliyet alanlarının genişlemesi sağlanmıştır. Özellikle elektrik, doğalgaz, su, iletişim teknolojisi gibi alanlarda bu eğilimin ne kadar güçlü olduğu bilinen bir gerçektir (Huws, 2012). Dolayısıyla kamu hizmetlerinin taşeronlaştırılmasının özel sektör karlılık artışını sağlamak konusunda oldukça önemli bir işlevinin bulunduğunu belirtmek gerekir. Özetle, sermayenin önündeki

tıkanıklıkları gidermek ve/ veya ertelemek üzere sermaye ihracı, yeni teknoloji kullanımı, ticaretin uluslararasılaşması, refah politikalarının kısıtlanması, ödemeler dengesi krizi, bütçe krizi ve döviz krizi tehdidine karşı sıkı para ve maliye politikalarının uygulanması “serbest piyasa” ama “güçlü devlet müdahalesi” anlamına gelmektedir (Bonefeld, 2010). İzleyen bölüm sürekli kriz eğiliminin ve neoliberal politikaların yarattığı tahribatın etkilerini azaltmak üzere heterodoks yaklaşıma dayalı politika seçenekleri konusunda önerileri içermektedir.

4. HETERODOKS YAKLAŞIMA DAYALI KAMU MALİYESİ VE MALİYE POLİTİKASI ÖNERİLERİ:

Heterodoks yaklaşımlara dayalı olarak geliştirilebilecek politika önerileri, toplumsal yeniden üretimi belirleyen sosyal tedarik sisteminin bileşenlerini sermaye dışı gruplar lehine yeniden düzenleyen ve toplumsal artıktan aldıkları payı arttırmayı hedefleyen sonuçlar üretmesini sağlayacak araçları içermektedir. Söz konusu araçlar emek gücünün ve diğer dezavantajlı grupların siyasal süreç içerisindeki katılım mekanizmalarının geliştirilmesi koşulu ile güç ilişkileri karşısındaki konumunu güçlendirecek ve refah düzeyi artışı sağlayacak mekanizmalar olarak ifade edilebilir. Bu anlamda aşağıda kısaca söz konusu araçlar ele alınmıştır.

Yeniden Kamuculuk ve yeniden planlama: Kamucu politikaların esası demokratik katılım mekanizmaları yoluyla kaynak dağılımının planlamaya dayandığı, kamusal üretim mekanizmalarını içeren bir sosyo-ekonomik yapı inşa etmeye dayanmaktadır. Bu anlamda kamucu politikalar, ulusal düzeyde sermaye dışı kesimlerin toplumsal üretimden aldıkları payın artışı sağlamak ve uluslararası iş bölümü çerçevesinde ülkenin bağımsız ekonomik ve siyasal konumunu güçlendirecek bir yapısal dönüşümü oluşturmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede kaynakların insan-doğa etkileşimini koruyacak şekilde dağılımı, kamucu politikalarının merkezinde yer almaktadır. Bu politikaların hayata geçirilmesinde Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) önemli bir işleve sahiptir. Keynesyen politikaların uygulandığı dönemden farklı olarak KİT’lerin yeniden kamuculuk sürecini geliştirmek üzere kullanımı, üretim sürecinin sosyalizasyonunu geniş toplumsal kesimler lehine yeniden organize etmek anlamına gelmektedir. Böylece kullanım değeri üretimini içeren ekonomik ve toplumsal yaşamın dönüşümünün bir aracı olarak kullanımı söz konusu olmaktadır. KİT’lerin bu işlevi yerine getirmesi için aşağıdan yukarıya karar alma süreçlerine katılımcı mekanizmaların oluşturulması ve üretim ve dağıtım faaliyetlerinin planlama mekanizmasına tabii olması gerekmektedir (Sönmez,2019, ss.243-248). Kamucu politikalar çerçevesinde bir diğer alternatif yaklaşım biçimi Fine ve Hall (2014,s.102) tarafından geliştirilen kamu sektörü

sunum sistemleri kavramının dayandığı temel ilkeler doğrultusunda kamu kesiminin yapılanmasını sağlamaktır. Bu anlamda sağlık sistemi, eğitim sistemi, ulaştırma, barınma hatta gıda tedarik sistemleri gibi kamusal sunum kapsamına giren her bir unsurun birbiri ile bağlantılı üretim, dağıtım, erişim ve kaynak kullanımını bünyesinde barındıran ve bu süreçlerin birbiri ile ilişkisini ve etkileşimini sağlayacak bir işleyiş mekanizması oluşturmaktır (Fine&Hall,2014, ss.101-104). Kamucu politikalar başlığı altında ele alınabilecek bir diğer yaklaşım kamu kesimi dışında kamusalılığı oluşturmaya dayalı üretim ve dağıtım birimlerinin önemini vurgulamaktır. Bu tarz üretim birimleri kâr amacı gütmeyen, devletten bağımsız olarak üretim ve dağıtım süreçlerini planlayan özellikler taşımaktadır. Bu yaklaşım biçimine en iyi örnek kooperatif biçimindeki kollektif üretim ve dağıtım birlikte gerçekleştirmeyi hedefleyen modellerdir (McDonald & Ruiters,2014, ss.14-20). Bu modellerin uygulanabilirliği ve heflenen sonuçları gerçekleştirme potansiyeli, planlama mekanizmasına dayalı bir kaynak kullanım ve dağılım sisteminin kullanılması ile ilişkilidir.

Evrensel temel gelir yerine yaşanılır ücret uygulaması (living wage): Evrensel temel gelir vatandaşlık geliri gibi farklı isimler altında tanımlanmakla birlikte esas amacı ülke vatandaşlarının belirli bir gelirin altına düşmesine izin vermeyen asgari gelirin kişi başı olarak garanti edilmesini ifade etmektedir (Van Parijs, 2004,ss. 9-11). Buna karşılık yaşanılır ücret uygulaması her döneme ve bölgeye göre değişen , reel olarak refah düzeyini korumaya dayalı bir ücretin garantilenmesini içermektedir. Bu anlamda yaşanılır ücret, reel refah düzeyinin korunmasını sağlamaya yönelik bir talep olarak dikkat çekmektedir. Özellikle uluslararası düzeyde yaşanılır ücret ve geçim geliri talebine dayalı oluşumlar ve hükümet dışı uluslararası araştırma birimleri konuyla ilgili küresel çalışmalarını sürdürmektedir. Bu noktada küresel yaşanır ücreti koalisyonu, yaşanılır ücreti; bir işçinin istihdam yoluyla, devlet sübvansiyonları olmadan temel ve makul bir yaşam standardına sahip olmasına olanak sağlayıcı ücret düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede iyi bir yaşam standardının ölçüsü yiyecek, su, barınma,eğitim,sağlık hizmetleri, ulaşım, giyim ve beklenmedik olaylara karşı hazır olmayı sağlayan ihtiyaçları karşılamayabilmek anlamına gelmektedir. Bütün bu ihtiyaçları karşılanmasına dayalı ücret politikası yaşanılır ücreti ifade etmektedir. Bunu yanı sıra, geçim geliri, ücret geliri dışında gelir eden serbest meslek grupları, tarım sektöründe çalışan kayıtlı ve kayıtsız işgücü, geçici istihdam koşullarında çalışanlara yönelik olarak geliştirilmiş bir kavramdır. Belirli bir bölgedeki, o bölgenin koşullarına uygun olarak bir hanenin bütün üyelerine makül bir yaşam standardı sağlaması için gereken net yıllık gelir olarak

tanımlanmaktadır (www.livingwage.com). Gerek yaşanılır ücret gerekse geçim ücretinin garanti altına alınmasına dayalı talepler heterodoks politikaların ana eksenini oluşturmaktadır.

Evrensel kamu hizmetleri /evrensel temel hizmetler: Evrensel hizmetler, kaynakların ve enerjinin sosyal sonuçlara verimli bir şekilde dönüştürülmesini sağlayan üretim süreçlerini kapsamaktadır. Sosyal tedarik sistemleri üzerindeki kamu kontrolünü ifade etmektedir. Sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, konut hakkı, ulaşım hizmetleri gibi temel hizmetlerin piyasa mekanizmasının işleyişinde kurtarılıp tamamen bedelsiz olarak sunulmasını içermektedir. Böylece söz konusu alanların meta dışı bırakılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda doğa ile barışık hızlı karbonsuzlaştırmanın gerçekleştirilmesini kolaylaştırmaktıran ekolojik dengenin korunmasını sağlayan bir üretim yöntemini içermektedir (Hickel,2023).

Heterodoks yaklaşım içerisinde belirlenen politika seçeneklerini çoğaltmak mümkündür. Bu bölümün amacı, heterodok yaklaşımın genel ilkeleri doğrultusunda ve kamu maliyesi yaklaşımı içerisinde ekonomik ve toplumsal yaşamın piyasa kurallarına dayalı yapısını değiştirmeye yönelik politika seçenekleri önerisinde bulunmaktır. Bu çerçevede burada önerilen politika seçenekleri kaynakların dağılımı ve bölüşümün toplumun geniş kesimlerinin refah düzeyini yükseltmeye yönelik sosyal tedarik süreçlerinin değişimine zemin oluşturacak yöntemleri içermektedir.

5- SONUÇ

Kriz dinamikleri ile maliye politikası uygulaması arasındaki ilişki incelendiğinde tarihsel olarak devletin temel rolünün kapitalist yeniden üretim sürecini sağlamak olduğu sonucuna varılabilir. Bu anlamda kamu bütçesi ve dolayısıyla maliye politikası araçlarının kriz dönemlerinde kullanımının en önemli anlamı, kriz koşullarına uygun olarak bölüşüm ilişkilerini ve kaynak dağılımını yeniden düzenlemek olarak belirlenebilir. Dolayısıyla özellikle kriz dönemlerinde maliye politikalarının önemi artmaktadır. Maliye politikası kullanımı sonucunda ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal sonuçlar maliye politikası araçlarının miktar ve bileşimi ile yakından ilgilidir. Bu anlamda kamu açıklarını ve devlet borçlanmasını azaltmak üzere maliye politikası araçlarının miktar ve bileşiminde yapılacak değişiklik, kapitalist gelişme dinamiğinin ihtiyaçları doğrultusunda yapılan bir düzenleme olarak düşünülebilir.

Bu çerçevede 1930'lu ve 1970'li yılları kapsayan maliye politikası uygulama örneklerinden anlaşılacağı gibi, maliye politikası kapitalist gelişmenin bütün aşamalarında önemli bir müdahale aracı olma özelliği göstermektedir. Daraltıcı maliye politikası uygulamalarının

varlığı bu politika aracının önemini azaltıcı bir sonuç doğurmamaktadır. Tersine sermaye birikim sürecine uyumlu bir devlet-ekonomi ilişkisinin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Diğer bir anlatımla birikim koşullarına uygun ekonomik ve sosyal yeniden yapılanmanın önemli bir aracı olma özelliği taşımaktadır. Maliye politikasının bu özelliği, kamu maliyesinin ilişkiselliğinin devletin işlevlerini içeren bir uygulama alanı olmasından kaynaklanır. Başka bir ifade ile kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde kamu maliyesi alanı devlet-ekonomi ilişkilerinin kendisini temsil ederken, maliye politikası bu ilişkinin işlevlerini içeren bir uygulama alanı olarak kabul edilebilir. Özetle maliye politikası uygulaması devletin birikim ve meşruiyet işlevlerinin bir dışı vurumudur. Buradan hareketle 2008 ekonomik krizinin hali hazırda çözülememiş olmasının temel nedeni belki de kapitalist gelişme tarihi içinde birikim ve meşruiyeti birlikte sağlama gereğinin ilk kez bu kadar belirgin biçimde ortaya çıkmış olmasıdır. Çünkü bir taraftan gelir ve refah dağılımı büyük bir bozulmayı göstermekte diğer taraftan reel sektör yatırım eğiliminde gerçekleşen azalma devletlerin maliye politikası kullanım tercihlerinde bu iki işlevi sağlamak yönünde çok ciddi baskı altında olduklarını ve genişletici maliye politikası gereğinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Bu durum paradigma değişimi olasılığının araştırılmasını gündeme getirmiştir. Heterodoks yaklaşım bu anlamda ciddi bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Heterodoks yaklaşımın ekonomik, sosyal, siyasal süreçlerin birlikteliği ile ilgili olarak nasıl işlediğini ele almak geleceğe yönelik daha adil, sürdürülebilir, politika seçenekleri geliştirmek ve politik ekonomi alanı olarak konumlandırmak açısından önem taşımaktadır.

Giriş bölümünde ifade edildiği gibi ekonomik işleyiş mekanizmasının ayırd edici özelliği kaynak dağılımı ve bölüşümün hangi mekanizmalar aracılığı ile gerçekleştirileceği ile ilişkilidir. Bu anlamda heterodoks yaklaşımların planlama mekanizmasına yapmış olduğu vurgu toplumsal üretimin paylaşımında sermaye dışı toplumsal kesimler lehine kaynak dağılım mekanizmasının düzenlenmesini sağlayıcı sonuçlar üretme potansiyeli taşımaktadır. Aynı şekilde kamu yatırım harcamalarının artması, evrensel temel hizmetlere erişimin garanti altına alınması, sosyal harcama artışı, yaşam ücreti uygulamaları ve devletin en son işveren rolü emek ve bütün dezavantajlı grupların toplumsal üretimden aldıkları payın artışı sağlayacak heterodoks yaklaşıma dayalı öneriler olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu önerilerin uygulanabilirliği demokratik katılım mekanizmalarının varlığına, kolektif karar alma süreçlerinin kullanımına ve kaynakların toplumsal öncelikler etrafında dağılımının gerçekleştirilmesi için planlama mekanizmasının varlığına bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Arestis, P. & Sawyer, M. (2010). The return of fiscal policy. *Journal of Post Keynesian Economics*, 32(3), 327-346.
- Arestis, P. & Sawyer, M. (2006). Fiscal policy matter. *Public Finance*, 54, 133-153
- Arestis, P. & Sawyer, M. (2003). On the effectiveness of monetary and fiscal policy. *Review of Social Economics*, 62(4), 441-463.
- Arestis, P. (2012a). Fiscal policy: a strong macroeconomic role. *Review of Keynesian Economics*, Inaugural Issue, 93-108.
- Arestis, P. (2012b). *Fiscal policy: time for the renaissance of Keynesianism*. In G. Chaloupek and M. Marterbauer (eds.), 75 Jahre General Theory, Employment, Interest and Money, (pp. 69-88). Wirtschaftswissenschaftliche Tagungen der AK-Wien, Band 17.
- Arestis, P. (2011). Fiscal policy is still an effective instrument of macroeconomic policy. *Panoeconomicus*, 2, 143-156.
- Barrow, C. W. (1993). *Critical Theories of the State-Marxist, Neo-Marxist, Post-Marxist*. The University of Wisconsin Press, London.
- Bilir, H. (2022). Post-Marksizm'in Marksist İktisat Eleştirisi. *Politik Ekonomik Kuram*, 6(2), 304-329. <https://doi.org/10.30586/pek.1188157>.
- Bonefeld, W. (2010). Free Economy and the Strong State: Some Notes on the State, *Capital & Class*, 34(1), 15-24.
- Bougrine, H. (2012). Fiscal austerity, the great recession and the rise of new dictatorships. *Review of Keynesian Economics* 1 (1), 109–125.
- Brenner, R-M. Pröbsting, (2011). *Marksist Kriz Teorisi ve Kredi Krizi*. Yordam Kitap, İstanbul.
- Carchedi, G. (2012). could keynesian policies end the slump <https://thenextrecession.files.wordpress.com/2012/10/carchedi-and-the-marxist-multiplier.pdf> 08.06.2015
- Calrke, S. (2009). *Marx'ın Kriz Teorisi*, çev: Cumhur Atay, Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- De Angelis, M. (2000). *Keynesianism social conflict and political economy*, Londra, Palgrave publishing.
- Fine, B & Hall, D. (2014). *Neoliberalizmin zeminleri: alternatif hizmet sunum modelleri için engeller ve fırsatlar*. İçinde D. A McDonald and G. Ruiters (Eds). Özelleştirmeye Karşı Alternatifler: Küresel Güneyde Temel Hizmetler İçin Kamusal Seçenekler, (ss.73-108). Notabene Yayınları, Ankara.
- Goda, T. (2017). A comparative review of the role role of income inequality in economic crisis theories and its contribution to the financial crisis of 2007-2009. *Revista*

- Finanzas Y Politica Económica*, 9 (1), 151–174. <https://doi.org/10.14718/revfinanzpolitecon.2017.9.1.9>
- Goldscheid, R. (1958). *A sociological approach to problems of public finance*. In R. Musgrave & Alan T. Peacock (Eds.). *Classics in the Theory of Public Finance*, (ss: 202-213). Londra: MacMillan.
- Goldstein, J.P. & M.G. Hillard (2009), *Heterodox Macroeconomics: Keynes, Marx and Globalization*, Routledge, London.
- Hickel, J. (2023). *Universal public services: the power of decommodifying survival*, <https://www.jasonhickel.org/blog/2023/3/18/universal-public-services>.,
- Huws. U (2012). *Kapitalizme kriz fırsatı: kamu hizmetlerinin metalaştırılması yoluyla yeni sermaye birikim*. İçinde Leo Panitch, G. Albo & Vivek Chibber (Eds). *Ekonomik Kriz ve Sol*, (ss .80-100). *Socialist Register* 2012, İstanbul: Yordam Kitap.
- Jo, H. T. & Todorova, Z. (2017). *Social provisioning process a heterodox view of the economy*. In T.H. Jo, L. Chester & C. D'ippoliti (Ed) *The Routledge Handbook of Heterodox Economics: Theorizing, Analyzing and Transforming Capitalism*, (ss.29-40). Routledge, London.
- Lavoe, M (2009). *Introduction to Post Keynesian Economics*, Pgrave.
- Lee, F. (2011). *Heterodox surplus approach: production, prices, and value theory*, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/31824/> MPRA Paper No. 31824, posted 24 Jun 2011 18:28 UTC.
- Lee, F. (2012). Heterodox economics and its critics. *Review of Political Economy*, 24(2), 337-351, DOI:10.1080/09538259.2012.664360
- Lerner, A. (1943). Functional finance and the federal debt. *Social Research: An International Quarterly*, Volume 10, No. 1 (Spring 1943): 38-51.
- McDonald. D. A & Ruiter, G. (2014). *Giriş: Özelleştirmeye Karşı Alternatif Arayışında* içinde D. A McDonald & G. Ruiters (Eds). (Eds). *Özelleştirmeye Karşı Alternatifler: Küresel Güneyde Temel Hizmetler İçin Kamusal Seçenekler*, (ss.13-35). Notabene Yayınları, Ankara.
- Moudud, J. K & Hernandez-Martinez, F. (2014). The political economy of public investment and public finance: challenge for social democratic policy. *Review of Keynesian Economics*, 2(3), 333-364. <https://doi.org/10.4337/roke.2014.03.05>
- Moudud. J.K. (2010). *Strategic competition, dynamics, and the role of the state: a new perspectives*, Edward Elgar, UK.
- Radice, H (2011). Confronting the crisis: class analysis. In Leo Panitch, G. Albo & Vivek Chibber (Eds). *The Crisis This Time*, (ss: 21-43). *Socialist Register*, vol: 47, 2011.
- Roberts, M. (2012) *The smugness multiplier* <https://thenextrecession.wordpress.com/2012/10/14/the-smugness-multiplier> access date: 08.06.2015

- Roberts, M. (2019) *Pluralism in economics: mainstream, heterodox and marxist*.
<https://thenextrecession.wordpress.com/2019/04/03/pluralism-in-economics-mainstream-heterodox-and-marxist/>
- Savran, S. (2013a). *Üçüncü büyük depresyon*. İstanbul, Yordam Yayınları.
- Savran, S. (2013b). *Kapitalizmde kriz: iktisat teorisinde bir ufuk taraması*. İçinde H. Balseven ve F. Ercan, Kriz ve Türkiye: Aşınan Teoriler, Phoeni Yayınevi, Ankara.
- Sawyer, M. (2009a). *The central core of heterodox macroeconomics*. In: Goldstein, J. P. & M. G. Hillard (Eds). *Heterodox Macroeconomics: Keynes, Marx and Globalization*, (ss. 24-35). Routledge, London.
- Sawyer, M. (2009b). *Fiscal and interest rate policies in the “new consensus” framework: a different perspective*. *Journal of Post Keynesian Economics*, vol.31(4) , pp: 549-565
- Sönmez, M. (2019). Nasıl Bir Kamuculuk İstiyoruz. Kamucu Politikalar Sempozyumu, 2019 TMMOB. 22-23 Kasım 2019, Ankara.
- Stilwell, F (2016). Heterodox economics or political economy, *World Economic Association Newsletter 6(1)* <https://www.worldeconomicassociation.org/files/Issue6-1.pdf>
- Tcherneva. P.R (2011). Fiscal Policy Effectiveness: Lessons from the Great Recession Working Paper No. 649 *Levy Economics Institute of Bard College*.
- Tcheneva. (2014). Reorienting Fiscal Policy: Bottom-up approach. *Journal of Post Keynesian Economics*, 37 (1), 43-66. <https://doi.org/10.2753/PKE0160-3477370105>.
- Van Parijs, P. (2004). Basic income: a simple and powerful idea for the twenty-first century. *Politics and Society*, 32(1), 7-39. <https://doi.org/10.1177/0032329203261095>

İnternet Kaynakları

<https://www.globallivingwage.org/>